

РЕЦЕНЗИЯ

за Дисертационния труд на Юлиан Божидаров Райчев
“Развитие на стъклописата в декоративно - приложните изкуства в България - 30-те
- 50-те години на XX век”
от доц. д-р Тодорка Каменова

Темата на изследването за стъклописите в България, създадени през 30-те - 50-те години на миналия век предполага - на пръв поглед - едно “малко” изследване на три - четири творби. Те са от изтъкнати автори в нашето изобразително изкуство. Казах съзнателно “на пръв поглед”, защото именитите автори са били не веднъж преценявани като артистична значимост. Но много рядко приложните им творби, изпълнени в специфичния материал витражно стъкло, са били тълкувани подобаващо. Случайно са били поглеждани мимоходом спрямо наследството им като живописци, графици-декоратори и сценографи.

Отражението на този възглед за приложно и изящно изкуство в България до 40-те и 50-те години в България се наблюдава и в литературата “монографии, статии, критични отзиви и пр.”. А в този аспект изследването на Райчев трябва да внесе по-нов поглед към съотношението изящно-приложно в страната и неговите проявления: известна недооценка на приложното и относителна самостоятелност спрямо “голямата маслена живопис”, “монументалната скулптура с портретния и жанр” и “изящната графика” с разграничаването и от нейните приложни форми като книгооформление, декоративен шрифтопис, винетки, украси и др.

В самото начало ще отбележа още един факт, който е солидно изследван от докторанта, а обикновено е считан за по-второстепенен. Мисля в момента за фактологично-документалната обективност, която е задължителна при типа изследване проведен от Райчев. Отнася се до организационната, изпълнителски премислената и осъществена изработеност на даден изпълнен проект - съзнателно цялостно изпълнен и завършен проект. Такива са фактите във връзка с обявяване на конкурси, съавторството с архитект и инвеститор (както сега бихме се изразили), а и при изпълнителското начало в едно обединено съавторство. Важни са етапите на промени и преценки при конкретните условия, а и при изпълнителското начало. В тази неминуема фаза от едно изследване боравенето с документи - архивни материали, предварителни проекти, междинни фази на изработване и пр. са неминуема част. Те са направени от Райчев с голяма точност и

премислена избирателност. В тази насока докторантът е имал големия благодатен факт: добре подреден, достъпен и много пълен архивен материал за Харалампи Тачев. Той е предоставен сравнително неотдавна от дъщерята на художника. Подобно значение имат и публикациите за Иван Пенков през последните десетилетия (к. на XX и н. на XXI век) от наследниците на художника. Във връзка с цялостния принос на Райчев е и опитът му със затвърждаването на солидни документи в полза на значимостта - за нашата страна - на т.н. приложни форми на изобразително изкуство.

Цялото изследване е съпроводено с документално нагледен материал - фотоси, чертежи, ескизно незавършени фази, рисунки. Броят им е с внушителните цифри 151.

Структурата на целия труд е премислена и представя художествено-стиловите отлики на всеки един от разглежданите художници. Но същевременно тази естетико-историческа обрисовка е съпроводена от едно подробно, чисто историко-фактологично допълнение. И така читателя добива много по-жива, житейски вярна и пълна картина за социалния живот на тогавашните десетилетия. В тази насока според мен, трудът на Райчев е придобил значимост и стойност на едно навременно изследване, а същевременно то е и един пълноценен исторически поглед към отминалите десетилетия. Така изследването би могло да бъде публикувано в някакъв вид, достъпен за по-широка читателска аудитория и сега така то би могло да бъде градивен елемент във все още ненаписаната Обща история на изобразителните изкуства на България в XX век.

Като съществен принос на разглеждания труд ще отбележа вниманието към хералдическите знаци и символното им значение. В широкото поле на иконографските анализи, които е направил Ю. Райчев, на няколко места са приложени точни разчитания на специфичната символна натовареност, която носят емблемите и строго определеният им смисъл. Обичайно е в редица изследвания на изкуствоведската ни практика за църковните ни стенописи, а също и в XIX в. в гравьорско-печатното им изобразяване да има иконографско разчитане на сюжети. Това се отнася и до лица със символни значения, както и на предмети - атрибути на определените герои. В настоящия труд светската хералдика на по-ранния XX век е доловена и успешно третирана от Райчев. Освен декоративния елемент, тя носи и смислово значение, което е важно за цялостното послание. И в тази насока ерудицията на художника Харалампи Тачев с право е изтъкната и обосновано поднесена.

Стъклописите изпълнени от четиримата художници са не само различни по сюжет, но всеки един от разглежданите художници е творец и личност със своите специфични характерови особености и предпочитание. И в насоката за открояване личните предпочитания и умения, Райчев е доловил точно доминиращите качества за всеки един. Стилните анализи на композиционните решения, колористичните отлики и цялостното внушение от личния изразен език на отделните автори са върно доловени. Те са отразени убедително. За мен добре е поднесено декоративно-символното изящество на Тачев редом с контрастната в някои отношения илюстративно-сюжетна композиция на Георги Атанасов (стъклопис в Министерството на отбраната). С това онагледяващо сравнение, а и известно противопоставяне между две значими личности аз подчертавам усета на докторанта към личната изразителност и на двамата.

От другата чисто историческа гледна точка, променящите се настроения на десетилетията също са оказвали влияние. Задачите са били различни както за възложителите-инвеститори, така също и за предпочитанията им за избираните автори, които трябва да правят витражите.

Но аз изкам да приветсвам особено един рядко използван похват в книжнината ни върху творби на изобразителното изкуство. Показването и тълкуването на предварителни ескизни материали - рисунки, детайли от цялостния бъдещ проект и още други разновидности на мисловно-творческия процес са много важни. Подготвителните етапи са винаги нужни както за разбиране на личния стил, така и за докосване до личния натюрел на даден автор-художник. Но и за историка-фактолог подобно изследване е убедително, основателно плоскост за разсъждение. Това се отнася особено за произведения, в които има дълбока тристранна съгласуваност - цялостна настройка на художник, архитект, поръчител. Разбира се това е особено важно при разглежданите конкретни витражни творби. Те са свързани с представителни и строго определени обществени нагласи и във всичките отделни случаи на задължителните изисквания, свързани с това социално начало.

Връщам се отново към цялостната структура на авторския труд. Разграничаването на отделните части в цялостното изследване - за мен - е убедително. В него е отразено последователното логично разгръщане на мисловността на докторанта. На места обстоятелствеността на изказа - словестния, езиково конкретен литературен начин на писане създава подробна обрисовка. Тя е и многопосочна. Като учебен етап за всеки един млад автор този етап е много

полезен и почти неминуем. Бих пожелала да има смислово езиково подчертани части в речта.

В тази насока чисто езиковото проследяване - витраж, стъклопис, стъкло антик и т.н. не са нито излишни, нито пък са самоцелни. В днешната ни словестност буйно нахлуват англофицирани, латиноезични хибриди на думи и понятия. А специфичните значения на множество понятия за десетилетието от първата половина на миналия век, не са малка подробност за историческия момент, който ги е породил. Бих пожелала на Юлиан Райчев една езиково-изразна подробност. Говоря за граматичната точност на пълния член за съществителните имена от мъжки род. Също се отнася за някои падежни форми на местоименията, които не са архаизми.

В заключение ще погледна илюстративната, чисто визуална част на изследването. Като цялостна завършеност тя е закономерно и много добре вътрешно свързана с езиковата интерпретация, която до момента разглеждах. Пълното, подробно и разностранно преглеждане - съзнателно казвам преглеждане-осмисляне - е направено от докторанта.

Отделните части са много, подробно са видяни и представени като се включват и авторски текстове относно примерите. Смятам, че добре е намерено и въздействието на пространственото начало - архитектурно зададеното малко място и размерите на архитектурата спрямо него. Трябва да подчертая, че тези творби са не само малко известни, но също така и трудно достъпни в чисто технически смисъл (възможности за снимане, подходящи светлинни условия). А съществуват и административно-функционални затруднения (разрешения, ограничено работно време, степен на секретност). Като цялостна преценка считам, че фотографът-дизайнер на илюстративната част в труда си, Юлиан Райчев, се е справил със завиден успех, и нещо повече. В някои случаи той е поднесъл образователно подпомагащи елементи, които пряко са свързани с доброто “разчитане”, а и възприемане на самите сюжети. Символно-знаковото въздействие също е загатнато уместно и добре.

В заключение на цялото свое наблюдение и възприемане на дисертационното изследване на Юлиан Б. Райчев бих пожелала на автора малко позоваване към текущото наше ежедневно настояще - в началото на ХХІ век. То се отнася до формите на доближаване на разглежданите произведения до съвременните български люде. Всеизвестно е българското ни скептично-отрицателно мислене и възприемане на “историчността”. Миналото е овехтяло-ненужно, а особено пък в такива “строго охранявани и недостъпни”, престижни постройки като

Министерства, Банки, Аулата на Софийския университет и прочие сгради. Хем са важни, хем са и недостъпни! При големия, качествен и лично преживян труд и разбиране на историчното, от Райчев, бих го насочила и към едни препратки за музейно-културологичното и чисто познавателно пригаждане на витражите към текущото ни ежедневие. Вярвам, че подобно осмисляне не е невъзможно и отново казвам, че посветените на витражите усилия заслужават и едно по-широко разгласяване и достъпност в известни рамки. Ще спомена само, че в Българската народна банка в София има музейна колекция, дни за посещение и огласени часове и форми както за учебни занимания в Музея, така и за индивидуално запознаване с историческите факти и предмети, които са подбрани в експозиционното пространство.

Смятам, че авторефератът на Райчев точно и пълно отразява целия труд и неговото специфичното авторско начало. Той е добро, последователно и взаимосвързано цяло, съставено от осемте глави, словестните пояснения, библиографските посочвания и пълния списък на изображенията, които съпътстват словесния изказ.

Като заключителна преценка за цялостния труд и познания, вложени в темата “Развитие на стъклописта в декоративно-приложните изкуства в България 30-те - 50-те години на XX век” смятам голямата изчерпателност на изследването, уместното ползване на подходящи типове анализ както и общия стремеж във всички дялове на цялото да има логична обосновааност, взаимосвързаност и точност.

Благодаря на докторанта Юлиан Божидаров Райчев, като му желая добро здраве и благоприятни житейски стечения напред. Така те ще го стимулират за професионалните му изяви в настоящата и бъдещата му реализация като историк и популяризатор на изобразителните изкуства.

София,

доц. д-р Тодорка Каменова